

Eesti pärimusliku pulma ajalugu

Eesti vaimse kultuuripärandi nimistu sissekande „Pärimusliku pulmakombestiku kasutamine tänapäeva eesti pulmas“ lisa

Koostanud Liis Burk, 2019

Vanematest pulmakommetest üleskirjutatud teated ulatuvad 19. sajandisse. Siin kirjeldatud vanem pulm toetub põhiliselt Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivis pulmakommete kohta dokumenteeritud materjalidele. Samuti Eesti Kirjanduses ilmunud kodu-uurija G. Wilberg (Vilbaste) artiklile „Naisevõtmine vanemal ajal Kolga ranna külades Kuusalu kihelkonnas“ (1913) ning H. Tampere käsitlusele Kuusalu rannaalade pulmakommetest raamatus Vana Kannel III (1938).

Mõistete selgitusi

Joodud – peod koos viinavõtmisega: kosjad, kihlused, järelpulm (Tedre, 1999).

Mõrsja - ehk pruut

Noorik - abielunaine enne esimese lapse sündi. Kohati arvati, et poeg ei tee naiseks ja noorik sai naiseks peale tütre sündi. Noorikuks sai pruut peale linutamist (Tedre, 1997).

Veimed, veimevakk, annivakk – ka andevakk, kirstvakk, pruutkirst. Veimekirst oli suur kirst, mis sisaldas kõiki pruudipoolseid pulmaesemeid. Annivakk oli väiksem puulaastudest vakk, millega toodi kirstust kingitusi pulmalistele (Tedre, 1999).

Kahe otsaga pulm, ühepoolne pulm – kui pulmi peeti nii pruudi kui ka peigmehe kodus, siis oli pulmal kaks otsa. Kui pulmi peeti vaid ühel pool, siis oli see ühe otsaga ehk ühepoolne pulm (Õunapuu, 2003:23).

Saajarahvas, saajarong – Peiu poolt pulmalised ehk saajad, tulid pruudikoju pruuti nõudma. Nemad said pruudi koos kaasvaraga (Tedre, 1999).

Vakarahvas – Pruudi poolt pulmalised ehk vaka andjad, läksid pruudikodust peiukoju veimevakka viima (Tedre, 1999).

Langud – vakarahvas ja saajarahvas kutsusid teineteist vastastikku langudeks (Õunapuu, 2003:23).

Noorte teineteise leidmine

Noormehed ja neiud märkasid teineteist koos põllul või merel töötades ning muul ajal enamasti kiigel ja kirikuteel. Käidi ka ehal ehk öösiti tüdrukute juures, seda kolmapäeval või laupäeval. (E 79046; ERM, EA 144:307-308, Tampere, 1938:24) Kui sooviti justkui vägisi kedagi mehele saada, siis kasutati tohilakkade või puhenaiste abi, kes käisid soovitava kaaslase juures kuulamas. Tohilakad olid meesterahvad ja käisid soovitava noormehega

rääkimas. Puhenaised olid naisterahvad ning käisid soovitavaale pruudile kindla noormehe kohta kiitmas. Kuulamisel oli ka viin ehk kuulupudel kaasas (Wilberg, 1913:10). Kuulamisega selgitati, kuidas kosilasesse suhtutakse ja kas on mõtet kosja minna (ERM, KV 222:63).

Pulmategelased

Pruut ja peigmees – pulma peategelased, abiellujad, kuid kogu kombestiku kulgemisel siiski pigem passiivsed ja vaoshoitud (Wilberg, 1913:17).

Isamees – nimetatud ka saajavanem, saajataat, raudkäsi. Peigmehe abielus sugulane või lähem tuttav, kes seisis peigmehe eest ning esindas teda. Pidi oskama hästi rääkida ja laulda (Ibid).

Kaasanaine – ka kõrvatsenaine, oli pruudi esindaja kogu pulma vältel. Pruudi lähem abielus sugulane või tuttav (Ibid). Isamees ja kaasanaine on peamised saatjad igas pulmarituaalis (Tedre, 1997).

Isamehe naine – tema juhtis pruudi kodus mõrjsa otsimist ja vastulaulmist (Wilberg, 1913:17).

Pruutpoisid ja peiupoisid – pruudi ja peigmehe vallalised tuttavad. Hoolitsesid pruutpaari eest (Ibid).

Kirstupoisid – tihti pruutpaari vennad. Pidid toimetama pruudikirstu pruudikodust peiukoju (ERA II 132:13).

Pruudi vend – oligi pruudi vend või mõni muu pruudi lähem meessoost vallaline sugulane. Ülesanneteks oli aidata linutamisel ja põlletamisel (Wilberg, 1913:17).

Pruudi sõitja – viis pruuti oma saanil või vankril kirikusse ning tagasi. Samuti tõi enne andide jagamist annivaka tupp. Seda rolli aga paljudes pulmades ei olnudki (ERA II 167:498).

Lihaeit või kärsamoor – toidutegijad (ERA II 167:652).

Lapulised – neid on kutsutud ka kontvõõrad, kontkämpulised, varesejalad. Võõrad inimesed, keda ei olnud pulma kutsutud. Nad laulsid palju, kuid korraldasid ka tempusid. (Wilberg, 1913:24-25; ERM, KV 138:66; ERM, KV 222:94)

Pulmalaulikud – vanemad naisterahvad nii pruudi kui peiu külaliste seast. Tavaliselt laulis üks naine rea ette ja kõik kordasid tema järel. Mehed pulmas tavandilaule ei laulnud (Tedre, 1999).

Tohilak, puhenaine – meesterahvas (tohilak) või naisterahvas (puhenaine), kes käis soovivat kaaslast meelitamas, et välja selgitada, kas on lootust jaatavale kosjade vastusele (Wilberg, 1913:10).

Pulmarollide täitjad olid uhkelt riietatud, eriti pruutpaar. Isamehel, peiupoisil ja vahel ka peigmehel olid mõõgad vöö.

Kosjad

Kosjas käidi põhiliselt veebruaris või märtsis noore kuu ajal. Nädalapäevadest laupäeval või neljapäeval, aga kindlasti mitte esmaspäeval või reedel. (ERA II 114:267; 27 Wilberg, 1913:11,13) Erinevates piirkondades aga jällegi nädalapäevad erinesid. Kosja võeti kaasa ka kosjamärss, milles oli kosjaviin. Selle kaela ümber oli peigmehe õe poolt villase lõngaga seotud sõrmus. Peigmees läks õhtupimeduses koos isamehega pruudi koju. Esimesena sisenes

isamees, kes väitis ennast kadunud looma või lindu otsivat. Pere vaidles esialgu vastu, kuid lubas siis minna isamehel ise neiut otsima. Tollele pakuti esialgu teisi võõraid neidusid kuni ta õige pruudi leidis ja talle kosjapudeli andis. Neiu sidus pudeli ümbert sõrmuse lahti ning pani endale sõrme. (Wilberg, 1913:10-11; H IV 6:30) Siis kutsuti ka peigmees tupp, kuid pruut ja peig olid pigem vaiksed ning ei võtnud tegevusest osa. Pakuti kosjaviina, kosilastele tehti munarooma ning pakuti ka kosjamärsis kaasa toodud saia. (Wilberg, 1913:11; H IV 6:31) Peale söömist lepiti kokku edasises – millal pulmad peetakse, mis pruudile kaasavaraks saab. Kui kõik kokku lepitud, hakkasid peigmees ja isamees minema. Pruut sidus tühjale kosjapudelile naisterahva vöö kaela ümber ja andis selle isamehe kätte. Selle vöö sai peigmehe õde või keegi teine naisterahvas, kes sõrmuse pudeli kaela sidus, omale (Wilberg, 1913:12). Kosja viidi ka kingituseks rätikuid, sõlgi, sõrmuseid ja teisi väikeseid esemeid. On kingitud ka särki. Neiu kinkis peiule vastu tavaliselt kindad, mis sümboliseerisid käeandmist (ERM, KV 222:76-77). Harva lükati ka kosjad tagasi. Sel puhul ei võetud kosjaviina vastu. Kosjad olid tagasi lükatud ka siis, kui kositavat neiut üles ei leitud (ERM, KV 222:16-17, 72).

Kihlused

Kihlamiseks nimetatakse kirikuõpetaja juurde minekut ja seal enda abiellumise soovi teatavaks tegemist. Selleks ei olnud kindlat nädalapäeva. Õpetaja juures tuli piibli peatükke ette lugeda. Järgmisel kolmel pühapäeval kuulutati peale jutlust abiellujate nimed kirikus maha (Wilberg, 1913:12). Kihlusele minnes kandis pruut valgeid kindaid, ka peigmehele olid kindad käes (ERM, KV 222:77). Lugemise järel vahetas pruutpaar omavahel sõrmuseid ning koos sõrmustega vahetati tihti ka kindaid (Ibid:77,79). Kihlamise eest anti õpetajale ka tasu, viidi esemeid ning toitu. Näiteks viidi üks vakk kaeru, üks kana, sokid, vöö ja paelad (ERA II 132:12). Kihlade järel minnakse pruudikoju jootudele. Kosjad nimetatakse „väiksed viinad“ ja kihluspidu on „suured viinad“ (ERM, KV 222:79).

Pulmade ettevalmistused, pruudipõlv

Pruudipõlv kestis mõned nädalad, enamasti niikaua, kui annivakk valmis sai, kuid mitte vähem kui kolm nädalat, kui kirikus abiellujate nimed maha kuulutati (Wilberg, 1913:13). Mõne teate järgi on kosjadest abiellumiseni kulunud ka mõned kuud (ERA II 114:267). Kogu see aeg kulus pulmade ettevalmistamisele. Peigmees tõi pruudile viinad, milledega viimane hakkas mööda külasid ning tuttavaid ringi käima ja hundihända ajama ehk kosjaviina viima. Vastutasuks anti kosjaviina eest kõike, millest sai veimevakka valmistada või lausa valmis esemeid: villu, linu, sukki, kindaid, sõrmikuid, kapukaid, säärepaelu, riidet, ka raha. (H IV 6:32-33; ERA I 5:157; ERA II 114:268; ERM, KV 222:80; Wilberg, 1913:12-13) Pruudipõlve jooksul pidi näiteks Kuusalu kihelkonnas pruut kindlasti ka uhkelt kirjatud pruudivaiba valmis saama (E 79049). Hundihänna ajamisest kogunenud villad tuli kraasida, ümber kedrata ja esemeteks punuda-kududa. Selleks korraldati noortega ühiseid talguõhtuid (Wilberg, 1913:13). Väga palju tuli valmistada ka paelasid, mida kulus pulmades andideks ning kingitusteks väga palju (ERA II 192:268; ERM, KV 222:21). Suurem osa annivaka esemeid valmistati samuti vahetult enne pulmi (Wilberg, 1913:13). Veimekirstus pidi olema sukki, kindaid, vöösid, säärepaelu, särke, kangaid. Kaasavara hulka kuulusid ka erinevad rõivad, voodiriideid. Pesuesemeid oli igast sordist 12 tükki (tosin) – 12 lina, 12 padjapüüri, 12

käterätikut. Veimede juurde kuulusid ka triibulised põrandavaibad ning voodi kohale seinale panemiseks värviliste lõngadega omatikitud vaip. Kindlasti pidi seal olema patju ja erinevaid tekke – voodikatteks, magamistekk, saanitekid. Neile suuremaid nõudmisi ei olnud. (ERM, KV 138:62; ERM, KV 662:34-42; ERM, KV 815:47) Pruut pidi enne pulmi ka mõrsjariided kuduma (ERM, KV 222:80; Wilberg, 1913:13). Pruudi veimekirstu tõi peigmees vähemalt nädal enne pulmi pruudi koju. Annivakk aga oli väiksem, ümmargune või ovaalne, haavalaudadest. Sellega toodi pruutkirstust veimeid välja. (ERM, KV 222:31; KV 662:34-42; Wilberg, 1913:57)

Pulmad

Kiriklik laulatus toimus pulmadest tavaliselt oluliselt varem, harva ka hiljem (Wilberg, 1913:14,16; ERM, KV 222:86). Laulatuse eest anti papile ilusad sukad ja naisterahva vöö (Wilberg, 1913:13). Pulmad algasid tihti pühapäeval ja kestsid kolm kuni neli päeva. 19. sajandi lõpu poole juba ka vaid kaks päeva. Esimesel päeval toimusid pulmad pruudi kodus, teisel päeval mindi peiu koju, kus oldi ka kolmandal päeval, mille õhtul sõideti laiali. (ERA II 114:270; E.R.V. 1922, No 14)

Pruudi kodus

Pulmapäeva hommikul kogunesid pruudipoolsed pulmalised pruudi koju ja peigmehepoolsed peiu koju (Wilberg, 1913:16; ERM, KV 138:62; EknS 37:5). Peiukodust liikus suure lärmiga saajarong pruudi koju, peiupoiss kõige ees (Wilberg, 1913:16-17). Teel võis olla seatud takistusi, mis tuli passi ehk viina andmisega lahti lunastada (Wilberg, 1913:60-61; ERM, KV 138:64; KV 222:22). Peigmehe hobuse look oli kaunistatud värviliste lintidega, peiupoistel olid hobuste lookade küljes säärepaelad. Hobustele pandi kaela kellad või saani aiste külge aisakellad (ERM, KV 138:64). Kui saajarong pruudi kodu väravasse jõudis, toimus vastulaulmine pruudipoolsete pulmalistega (H IV 6:35; ERA II 114, 580-581). Isamees andis värava kinnihoidjatele ka teepassi ehk viina, mille peale ka teevärv lahti tehti. Mindi sisse ja istuti lauda (Wilberg, 1913:17). Kui saajarong oli õue jõudnud, siis peitsid pruudipoolsed naised, pruut, kaasanaine ja pruuttüdruk endid ära. Suvel enamasti aita, talvel sauna. Kui saaja juba liiku oli võtnud, tõusis isamehe naine esimesena ja tema järel teised peigmehepoolsed naised ning hakkasid pruuti otsima. Kui leiti õige hoone üles, siis algas vastulaulmine ukse avamiseks ning pruudi väljaandmiseks. Kombe lõpus pani isamehe naine „kee rubla tükiga“ pruudile kaela, öeldes: „Oma lehmike, vieras kelluke!“. Kaasanaine pani kõikidele saajanaistele naisterahva vööd ehk „laulupaelad“ kaela. Saajanaised läksid tuppa tagasi. Isamees ja pruudi vend tulid koos pillimehega ja viisid ka pruudi koos teiste naistega lauda. (Wilberg, 1913:19-24; EKA 378:4) Pruutkirstu hakati pruudi kodust ära viima päeval enne pulmarongi peigmehe koju teele asumist. Kirstu viimisega tegelesid kirstupoisid (ERA II 161, 259). Pruudi vennale pandi vöö kaela, et ta hakkaks kirstu viima. Naised või pruudi ema aga ei andnud kirstu käest ja selle lunastamiseks tuli peigmehele kirstu igale nurgale raha panna. (H IV 6:152; E 56633; Wilberg, 1913:57-58) Pruutkirstu viimise järel hakkas ka pulmarong liikuma peiu koju. Enne lauldi veel pruudile erinevaid õpetuslaule. Pruut pidi kodust lahkudes nutma. (Wilberg, 1913:59-60; ERA II 114:275)

Peigmehe kodus

Pulmarong pidi peigmehe koju jõudes väraval passi tasuma, siis mindi edasi lauda (Wilberg, 1913:59,62). Ühe teate järgi oli Kuusalu kihelkonnas noorik vanemate meeste poolt süles tuppa kantud ja seal teda tagumikuga kolm korda vastu ahju löödud, siis pandi põrandale (ERM, KV 814:210). Ämm tutvustas pruudile uut majapidamist ning viimane pidi igale noorpaarile kuuluvale loomale vöö või säärepaelu kaela või sarve ümber panema (ERM, KV 222:24-25). Peigmees ja isamees või peiupoiss tõstsid mõõgad üles ja ristasisid need õhus pruudi pea kohal ning kõndisid nii ümber mõrsja. Vahel löödi mõõku ka üle pruudi pea kokku. Seda nimetati pruudi piiramiseks (ERM, KV 222:148). Kui pulmarong oli peiukoju jõudnud, kõik söögilaua taha istunud ja viina maitsnud, siis tõusid kaasanaine ja pruuttüdrukud üles. Mindi mõrsjaga koos veimekirstu juurde pruuti linutama. Pruudi vend kutsuti ka kaasa. Linutamise käigus pandi pruudile abielunaise tunnusena pähe tanu ja ette põll. Põlle tuli ka lappida, ehk sinna sisse pandi külaliste poolt raha. Tanu pähe ja põlle ette pani kas pruudi vend, peigmehe või pruudi ema. (Wilberg, 1913:62-63; H IV 6, 87) Linutamise ja põlletamise järel mindi lauda tagasi. Enne sööma asumist pandi pruudile sülle pisike poislaps. Mõrsja hüpitask teda kolm korda ning andis omakorda talle kingiks paari sukkasid (ERM, KV 222:26). Edasi toimus Põhja-Eestis *kugu ajamine* – kaasanaine võttis odrakoogid, mis pruudile peigmehe ema kinkis, murdis tükkideks ja pani neile võid peale. Koogi murdmise ajal kirevad mehed nagu kuked, pulmalistele antakse „kukku“, mis enne sööma hakkamist ära süüakse (Wilberg, 1913:65). Kolmanda pulmapäeva hommikul tantsitas noorik järjest kõiki pulmalisi ning need annetasid talle vastu raha ning said peigmehele lonksu viina (Wilberg, 1913:66). Jagati ka andevakka. Noorpaar ise istus laua ääres, andisid jagasid kaasanaine või pruudi vend, peiupoiss ja isamees. Ande said põhiliselt peiupoised sugulased, ka tähtsamad pruudi poolsed sugulased. Jagati särke, võid, kindaid, sokke, põllesid, paelu. (E 56196; Wilberg, 1913:66; ERA II 114: 269) Veimede jagamise lõppedes said pulmas otsa ka kaasanaise, isamehe, peiupoisi ja pruuttüdruku kohustused (E.V.R. 1922, No 14). Kui anded said jagatud, hakati raha korjama ehk ajama. Peiupoiss tõi kõik pulmalised laua juurde tühja annivaka sisse või taldrikule raha annetama (Wilberg, 1913:67-68). Pulmade lõpus toodi lauale supp: hapukapsa-, herne-, õlle- või klimbisupp (ERM, KV 118:88, 232; KV 138: 70; V; KV 222:23; KV). Siis said külalised aru, et pulm on lõppenud ja hakkasid lahkuma.